

Yazıçı Manaf Süleymanov. Bu ad, bu imza Azərbaycan oxucusuna çox şey deyir. Çünki Manaf müəllim bir-birindən maraqlı dörd romanın, beş povestin, xeyli hekayənin, çoxsaylı publisistik yazıların və tarixi öçerklərin müəllifidir. Onun "Yerin sirri" romanı Moskvada böyük tirajla çap olunub, eyni zamanda, alman, çex, slovak, rumin və dünyanın bir çox başqa dillərinə tərcümə olunub.

Lakin Manaf Süleymanovu təkcə yazıçı adlandırmaq, onun çoxşaxəli ədəbi, elmi və pedaqoji fəaliyyətinə göz yummaq olardı. Çoxları bilir ki, M.Süleymanov istedadlı nasir olmaqla yanaşı, gözəl tərcüməçi, geologiya-mineralogiya elmi sahəsində tanınmış alim, yaxın keçmişimizin yorulmaz tədqiqatçısıdır. Eyni zamanda o, yarı əsrdən çox Azərbaycan Neft Akademiyasında müəllimlik edib, geoloqların yetişdirilməsində biliyini əsirgəməyib.

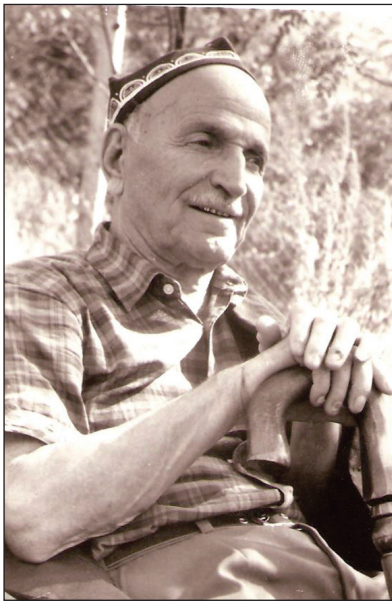
Manaf Süleymanovun sinəsində vicdanlı və xeyirxah ziyalı ürəyi döyünürdü. Yazıçının "Eşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim" əsəri fikrimizi təsdiq edir. Özünün dediyinə görə, Manaf müəllim bu kitabı yazmaq üçün təxminən 40 il fakt toplayıb, arxivlərin tozunu udub, axtarış və müşahidələr aparıb. Bu məqsədlə də çox qapılar döyüb, neçə-neçə tanınmış insanla, eyni zamanda nadanla üz-üzə dayanıb, tənələr eşitməli olub. Hər şeydən əvvəl, sağlamlığını bu yolda qoyub. Gizli arxivlərdə oxuduqları bəzən onu heyrətə salıb. Manaf müəllim yaxşı bilirdi ki, o dəmir qapılar arxasında salarmlıq vərəqlərdən oxuduqlarını yazıb bayıra çıxararkən, Allah eləməmiş, tutulmuş olsa, yaxud haradasa dilini dinc qoymasa, yeni ünvanı Sibir, ya da Tayqa olacaq. Amma bütün bunlar da onu məqsədindən yayındıra bilməyib. O, arxivlərdə rast gəldiyi maraqlı faktları sinəsinə, bəzən də lap xırda qeydlər edərək siqaretin tütünü boşaldılmış kağızına dolduraraq corablarında işıq üzünə çıxarıb və axşamlar xüsusi dəftərə köçürüb.

"Eşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim" əsərində Bakımızın yaxın keçmiş, qarmaqarışq və ziddiyyətli hadisələrin cərəyan etdiyi mühit xüsusilə geniş təsvir olunub. Eyni zamanda XIX əsrin axırı XX əsrin əvvəllərində Bakının yüksəlişi dövrü də zəngin faktlarla qələmə alınıb. Neftxudadan tutmuş tacirinə, ziyalisinə və qoçusunaqədər, demək olar ki, heç kim unudulmayıb. Professor Bayram Tahirbəyov "Eşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim" əsəri haqqında belə yazıb: "Onun əsəri nə tarixi öçerkdir, nə də publisistik esse. Bu, hər şeydən əvvəl, həyat həqiqətidir. Bakıda kapitalizmin yaranmasından başlamış, onun süqutuna qədər bədii salnamə şəklində verilmiş bu əsərdə biz o dövrün əlamətdar hadisələri, müxtəlif taleli adamları ilə görüşürük. Çoxdan həyatdan kəçmüş bu adamlarla biz əsərin köməyi ilə yenidən qarşılaşırıq. Kitabı oxuyarkən bu adamların taleləri səni təkrar-təkrar düşündürür, adama elə gəlir ki, onların hamısı - atadan miras qalmış mülk qumarda uduzub "işlər şuluqdur, gerek özümü yığışdıram" deyən vecsiz övlad da, "imzasını qoymuş miləl övraqi-həyat, yox millətimin xətti bu imzalar içində" deyən böyük şair də, faciəvi şəkildə öldürülmüş görkəmli aktyor da səninlə həmsöhbətdir. O dövrün möhtəşəm sarayları, imarətlər, qumarxanalar, gecə klubları, neft fontanları, havayı yerə axıb tökülən "qara qızıl" çayları, bazarlar, karvan-saralar, yağınlılar, tətillər, nümayişlər, qanlı toqquşmalar - əsrin təzadlı hökmü, zəmanənin siması idi". Əsəri oxuyan hər kəs bu fikri söyləyir ki, Bakımız haqda hələ belə hərtərəfli, səmimi kitab-salname yazılmayıb.

Əsər indiyədək dəfələrlə yüksək tirajla çap edilib. Kitab həтта qardaş Türkiyədə, İranda, Rusiyada və başqa ölkələrdə nəşr edilib.

İnamla demək olar ki, Manaf Süleymanov bu əsəri yazmaqla neçə-neçə tarixçinin, etnoqrafın, sənətşünasın işini görüb.

M.Süleymanov ömrünün son on ilində də ona şöhrət gətirən qələmindən ayrılmayıb. Azərbaycanın şərəfli, lakin ziddiyyətli dövründən bəhs edən "Son bahara çatdıq", "Neft milyonçu-su" və "Şərqdə ilk demokratik Cümhuriyyət" adlı dəyərli kitablar yazıb.

başladı. Dedi ki, yəqin Lahıcda qar dize çıxır. Kaş orda olaydım, peçi qalayıb yaxşıca qızınardım. Hə, Lahic haqqında kitabı da qurtardım. "Azərbaycan" jurnalında hissə-hissə çap olunacaq.

Mən servantin şüşəsinə keçirilmiş foto-şekillərə baxırdım. Fotolar hansısa toyda çəkilmişdi. O şəkillərdə Manaf müəllimin əlli, əlli beş yaşı olardı. Şəkin birində Manaf müəllim nə barədəsə danışdı, elə bil şeir deyirdi. Başqa bir şəkildə cavanların əhatəsində idi. Şekildəkilərin heç birini tanıyırdım, ancaq anlamaq olurdu ki, onlar Manaf müəllimə yaxın, simsar adamlardı. Öz-özümə dedim ki, görəsən, həmin adamlar haradadırlar, heç Manaf müəllim haqqında düşünlərmimi?

ŞEİR, SƏNƏT XİRİDARI İDİ

Manaf müəllimin şeir, sənət xiridarı olduğunu eşitmişdim. Bakıda yaşayan lahıclılar, dostları toy məclislərində onun çıxış etməsini istəyirdilər. Onun

Mənim oxuduqlarım, eşitdiklərim və gördüklərim

TANIŞLIO

Məzuniyyətimi Lahıcda keçirirdim. Həmin günlərdə hər daşı, qayası tarix olan Lahıcın küçələrini gəzib-dolaşır, zəngin muzeyinə baş çəkir, misgerlərlə, dabbəqlərlə, dəmirçilərlə söhbətləşir, qəsəbənin gündoğarındakı "Əli dizi" deyilən yamacda dayanıb ətrafı seyr edirdim. Gün boyu Lahıca gələn turistlərin sayı kəsilmirdi. İstirahət mövsümü olduğundan paytaxtda yaşayan və əslən lahıcdan olan tanınmış elm və sənət adamları da doğma yurda gəlmişdilər. Eşitmişdim ki, gözəl yazıçımız Manaf Süleymanov da Lahıcda evində dincəlir. Lahic Xeyriyyə Cəmiyyətinin sədri, el ağsaqqalı Ənvər Abbasovdan xahiş etmişdim ki, fürsət olanda mənə Manaf müəllimlə görüşdürsün. Bir gün səhər Zəvaro məhəlləsindən Bazar meydanına təndir çörəyi almağa düşmüşdüm. Manaf müəllimi Lahıcın Bazar meydanında həmyerliləri ilə söhbət edən gördüm. Çörək alıb gözlədim. Manaf müəllim evinə doğru gedəndə salam verib, özümü təqdim etdim. O dəqiqə dedi ki, deyəsən, sən lahıclı deyilsən. Məqsədimi bilib dedi ki, sabah axşamçağı səni gözləyəcəyəm. Sevin-dim. Deyilən vaxtda Əragit məhəlləsinə getdim. Manaf müəllim ikimərtəbəli evin açıq balkonunda oturub çay içirdi. Məni görən kimi istidən şikayətləndi: "Gərək indi çay qırağına, meşəliklərə gedəsən, mənim də ayağım daha sözü-mə baxmır. Sonra əlavə etdi, sən uşaqsan, Lahıcın da gur, şöhrətli vaxtları olub...

Söz Lahıcdan düşmüşkən soruşdum ki, Manaf müəllim, eşitmişəm Lahıc haqqında kitab yazırsınız, versəydiniz bir hissəsini oxuyardım. Deyəsən, kişinin acığı gəldi. Cavabı bu oldu ki, son nöqtəni qoymasam, dedəmə də vermərəm.

BİR QIŞ GÜNÜ

Azadlıq prospekti qara bürünmüşdü. Avtobusların çoxu işləmirdi. İlk qar Bakıya yeni illə birgə gəlmişdi. Həyət uşaqlarının səsi-küyü hər tərəfi başına götürmüşdü. Dördüncü mərtəbəyə qalxıb qapını döydüm. Bir əzdan qapının arxasından Manaf müəllimin səsi eşidildi.

Qapını açıb "tez gir içəriyə, soyuq dolmasın" dedi. Amma evin havası da soyuq idi. O, yun adyala bürünmüşdü: "Gəl mətbəxdə oturaq, yenə bura havalıdır. Seyidin kürəkəni, yaxşı ki, gəldin, yaman darıxırdım". Əlavə etdi ki, çaynı ki qazın üstünə qoy, adama bir mürəbbəli çay içək.

Balaca, lakin xudmani mətbəxdəki servantin əl işi olduğu diqqətimi çəkdi. Qapılar üzərində milli naxışlardan ibarət oymalar gözəl işlənmişdi. Servantin üstündə ingilis dilində bir kitab vardı. Üz qabığına yazılanı özlüyümdə nə ilah elədimə tərcümə edə bilmədim. Ağlıma gələn bu oldu ki, yəqin Manaf müəllim bu kitabı tərcümə etmək istəyir.

İstədim onun kefi açılsın, darıxmasın. Amma bilmirdim söhbəti nədən başlayım. Çəkinirdim ki, başlanğıcda işləri korlayaram, kişi yenə "acı" dilini işə sala. Yaxşı oldu ki, söhbətə özü

bələğətli danışığı hamının ürəyincə olurdu. O, Tofiq Fikrətin, Hüseyn Cavidin, Məhəmməd Hədinin, Mehmet Akif Ərsoyun şeirlərinin delisiydi. Buna görə də söhbətə körpü salmaq üçün Əli bəy Hüseynzadənin "Həl-Vətən" şeirindən bir bənd söylədim:

*Ucundadır dilimin,
Həqiqətin böyüyü,
Nə qoydular deyəyim,
Nə kəsdilər dilimi.*

Elə bil kişinin gözüne işıq gəldi. Şeirin ardını deməyə mənə imkan vermədi:

*Bilirmisən cühalə,
Nə etdilər Vətənə?
Nə qoydular uyuya,
Nə qoydular oyana.*

Heyf səndən Əli bəy, Vətən haqqında görəsən bundan artıq, bundan dərin nə demək olar? Allah rəhmət eləsin!

Manaf müəllimin iş otağında divarlarda tanınmış rəssamların çəkdiyi peyzaqlar, portretlər və digər əsərlər asılmışdı. Bu əsərləri ona rəssam dostları hədiyyə etmişdilər. O, bir çox rəssamlarımızın yaradıcılığı haqqında maraqla danışdı.

QISA MÜSAHİBƏ

Aradan xeyli keçəndən sonra imtahan götürən müəllim kimi dedi:

- Hə, keçək suallara...
- Sual deyəndə ki, istəyirdim dər-dərəməzədən, siyasətdən danışaçaq.
- Yox, mənim sən deyən məsələlərlə işim yoxdur. Əvvəldən siyasətlə aram olmayıb. Bacardıgım işlə məşğul olmuşam.
- Manaf müəllim, siz əmək fəaliyyətinə Qaradağ neft və qazçıxarma idarəsinin mədənlərində mühəndis kimi başlayıbsınız. Bəs yazmağa, daha doğrusu ədəbi yaradıcılığa və vaxt başlayıbsınız?

- Mən uşaqlıqdan ədəbiyyatı, sənəti sevmişəm. Mühəndis işləyən vaxtlarda arabir neftçilərin işi barədə qısa yazılar yazırdım. Bir dəfə bu mövzuda qırx səhifəyə yaxın əlyazmamı götürüb Yazıçılar İttifaqına getdim. Görkəmli yazıçımız Mehdi Hüseynlə görüşdüm. O, mənim harada işlədiyimi öyrənəndən sonra yazını oxudu və dedi ki, qələmin yaxşıdır, ancaq bu əsəri bir qədər genişləndirən daha yaxşı olar. Mən də onun tövsiyəsinə əməl etdim. "Yerin sirri" əsərimin povest variantı belə yarandı. Çap olunanndan sonra da yazmağa həvəsim daha da "artdı".

- Siz ingilis dilindən iyirmiyyə yaxın kitab tərcümə edibsiniz. Azərbaycan oxucusu tərcümənizdə Cek London, C.Steynbek, O'Henri, P.Abrahams, S.Moem və başqa görkəmli yazıçıların əsərləri ilə tanış olublar. Necə oldu ki, ingilis dilini öyrəndiniz və bədii tərcüməyə girişdiniz?

- Bunun qərribə tarixçəsi var. "Neftçi" futbol komandasının məşhur olan vaxtı idi. Səhv etmirsə, 1966-cı il idi. Neft və Kimya İnstitutunun neft-qaz

geologiyası kafedrasında işləyirdim. Əlimdə yarımcıq əsər vardı. Kafedranın müəllimləri arabir yığışıb "Neftçi"nin oyununa baxmağa gədirildilər və hər dəfə də mənə özləri ilə stadiona aparmağa çalışırdılar. Ancaq mən futbol azarkeşi deyildim. Bir gün onlara dedim ki, sizin futbola sərf etdiyiniz vaxtı mən ingilis dilini öyrənməyə sərf edəcəyəm. Onu da deyim ki, o vaxtlar ingilis dilini bilən ziyalılarımız çox az idi. Mən də söz vermişdim ki, bu dili öyrənəcəyəm... Yoldaşlardan biri gülümsəyib dedi ki, ay Manaf müəllim, eşitməyibsiniz də, "qır-xında öyrənən...". Dedim yaxşı, elə bu gündən ingilis dilini müstəqil öyrənməyə başlayacağam. Elə də etdim. Hə, yavaş-yavaş başladım bədii kitabları oxumağa. Özümə inamım olandan sonra da tərcüməyə başladım. Bu dili öyrənməyim geologiya sahəsində elmi axtarışlarıma da kömək etdi. Çoxlu maraqlı kitab oxudum. Xarici dillərdən, heç olmazsa, birini bilmək hər kəs üçün gə-

rəkildir. Yazı-pozu adamı üçün xüsusi-lə. Bu gün ziyalının vəziyyəti yaxşı deyil. Xarici dil bilse gedib başqa ölkədə işləyər, özünə gün-güzəran yaradar, özünü sübut edir, dünyada tanınar.

Manaf müəllim bu görüşümüzdə razılaşmış-razılaşmadığımız çox mətləblərdən danışdı. Ancaq hərdən deyirdi ki, bunları yazmaq üçün demədim ha, elə-belə söhbətdir ələyirik.

O FOTO-ŞEKLƏ BAXANDA...

Yenə qar yağdı. Qar dənələri bəzən pəncərə şüşəsinə dəyib əriyir, qar ömrünü başa vururdu... Sağollaşmış ayrıldıq. Ayrılanda Lahıcın mərkəzi küçəsində çəkilmiş şəkillərdən birinin arxasına ürək sözünü yazıb mənə verdi. Dedi ki, bu, qarlı gündən sənə xatirə qalsın. Qapıdan çıxanda tapşırıd ki, vaxtın olanda gəl, mən də tək qalıb darıxmayım.

Həyətə düşəndə özümü elə bil boşluqda hiss edirdim. Fikrim Manaf müəllimin yanında idi. Ürəyimdə qərribə hisslər oyanmışdı. Onun tez-tez fikrə getməsi, danışanda bəzən "bunları qəzetə yazmaq üçün demirəm, ha" sözlərini işlətməsi indinin özündə də yadımdan çıxmır. Görəsən, mənimlə söhbət edərkən pəncərədən ağappaq dünyaya baxa-baxa Manaf müəllim nə düşündü? Gəncliyində neft mədənlərində keçirdiyi çağlarını, otuz yeddinci ilin qara yel-lərinin qurbanı olmuş sənət dostlarını-mı, gizli arxivlərdə keçirdiyi günlərini-mi?.. Bəlkə də qışın yox, illərlə keçirdiyi tənhalığın soyuqluğu üşdükdü kişini. Nədənse, hər dəfə illərlə yığılmış fotolarla "söhbətləşəndə" Manaf müəllimim yayda çəkilmiş həmin şəklinə baxanda, elə bilərəm ki, qışdır, yenə qar yağır.

Gözəl yazıçımız Manaf Süleymanovun mənə bağışladığı şəkllə baxıb onu sevənlərə bir xatirə söyləmək istədim. O şəkildə, mənə görə, mənim də ömür payımdan bir gün yaşayır.

Martin 3-ü yazıçı, tərcüməçi, alim Manaf Süleymanovun (1912-2001) anım günüdür.

Səməd Məlikzadə